

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Правовий статус фінансових установ в Україні»

Студента Бровченка
Дмитра Олександровича
Курсу II
групи: ТУ_{бц}-12-23-Б₁Пр(4,6здс)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	6
1.1. Поняття та ознаки фінансових установ.....	6
1.2. Класифікація фінансових установ.....	10
1.3. Нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ.....	15
2.1. Порядок створення та державної реєстрації фінансових установ.....	15
2.2. Ліцензування діяльності фінансових установ.....	17
2.3. Права та обов'язки фінансових установ.....	18
2.4. Державний нагляд і контроль за діяльністю фінансових установ.....	20
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ...22	22
3.1. Основні проблеми правового регулювання діяльності фінансових установ.....	22
3.2. Зарубіжний досвід регулювання фінансових установ.....	24
3.3. Шляхи вдосконалення законодавства України у сфері фінансових установ.....	25
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30
ДОДАТКИ.....	32

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена важливою роллю фінансових установ у функціонуванні сучасної економіки України. Умови ринкової трансформації, розвиток фінансових ринків, інтеграція у світову економічну систему та необхідність забезпечення фінансової стабільності держави обумовлюють підвищену увагу до правового регулювання діяльності фінансових установ. Саме ці установи забезпечують акумулювання, перерозподіл і ефективне використання фінансових ресурсів, сприяють інвестиційним процесам, кредитуванню економіки та розвитку підприємництва [8].

Фінансові установи в Україні представлені широким спектром суб'єктів, серед яких банки, страхові компанії, кредитні спілки, ломбарди, фінансові компанії та інші установи, що надають фінансові послуги. Водночас ефективність їх функціонування значною мірою залежить від чіткого та досконалого правового регулювання, яке визначає їхній правовий статус, порядок створення, діяльності, реорганізації та ліквідації, а також механізми державного контролю.

На сучасному етапі розвитку економіки України особливої актуальності набувають питання вдосконалення законодавчої бази у сфері фінансових послуг, підвищення рівня захисту прав споживачів фінансових послуг, забезпечення прозорості діяльності фінансових установ та приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів і вимог Європейського Союзу. Наявність певних прогалин і колізій у законодавстві, а також нестабільність фінансового ринку зумовлюють необхідність комплексного дослідження правового статусу фінансових установ [1].

Метою курсової роботи є комплексний аналіз правового статусу фінансових установ в Україні, визначення його особливостей, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- розкрити поняття та ознаки фінансових установ;
- здійснити їх класифікацію;
- проаналізувати нормативно-правову базу діяльності фінансових установ в Україні;
- дослідити порядок створення та ліцензування фінансових установ;
- визначити права та обов’язки фінансових установ;
- охарактеризувати систему державного нагляду і контролю;
- виявити основні проблеми правового регулювання діяльності фінансових установ;
- запропонувати шляхи вдосконалення законодавства у цій сфері.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності фінансових установ в Україні.

Предметом дослідження є правові норми, що регулюють правовий статус фінансових установ, а також практика їх застосування.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема: діалектичний метод — для аналізу розвитку правового регулювання; системний підхід — для дослідження фінансових установ як цілісної системи; формально-юридичний метод — для тлумачення правових норм; порівняльно-правовий метод — для зіставлення національного законодавства із зарубіжним досвідом.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, матеріали офіційних органів державної влади, а також аналітичні публікації з питань функціонування фінансового ринку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для вдосконалення законодавства у сфері фінансових послуг, а також у навчальному процесі при вивченні дисциплін фінансово-правового спрямування.

Структура курсової роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та ознаки фінансових установ

Фінансові установи відіграють ключову роль у функціонуванні фінансової системи держави, оскільки забезпечують рух грошових потоків, акумулювання фінансових ресурсів та їх подальший розподіл між суб'єктами економічної діяльності. В умовах ринкової економіки значення фінансових установ постійно зростає, оскільки вони виступають важливим інструментом розвитку інвестиційної діяльності, кредитування та забезпечення фінансової стабільності [3].

Відповідно до чинного законодавства України, фінансова установа — це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну або кілька фінансових послуг, а також внесена до відповідного державного реєстру. Основним нормативно-правовим актом, що регулює діяльність фінансових установ, є Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії».

Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансова установа визначається як юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг та яка внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом. У ст. 1 цього ж закону зазначається, що до фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг [5].

Для розуміння специфіки кожного із видів фінансових установ приведемо декілька визначень:

- ломбарди створюються для надання населенню послуг по схову предметів домашнього вжитку і особистого користування, а також видачі позичок під заставу цих предметів (згідно з п.1 «Типового статуту ломбарду», що був затверджений постановою Ради Міністрів УРСР від 19 червня 1979 р. № 315, яка на сьогодні втратила чинність, а проект Закону України «Про ломбарди та ломбардну діяльність» ще розглядається у ВРУ⁴). Найменування цих установ походить від назви області Ломбардія в Італії, де виникли ломбарди як банки міських громад, в яких можна було взяти кредит з низькими відсотками під заставу цінних речей. Порядок надання послуг ломбардами встановлено «Положенням про порядок надання послуг ломбардами», що затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26 квітня 2005 р. № 3981; [8]

- кредитна спілка - це неприбуткова організація, заснована фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки (ч.1 ст.1 Закону України «Про кредитні спілки» від 20 грудня 2001 р. № 2908-III). В Україні за часів Російської імперії ця форма кооперативного самокредитування населення була досить розповсюджена. Так, станом на 1 січня 1914 р. на Україні діяли 2181 кредитне товариство та 911 ощадно-позичкових товариств. Батьківщиною кредитних спілок є Німеччина, ідея їх організації належить Фрідріху-Вільгельму Райффайзену (1818-1888 р.р.). Перші кредитні спілки райффайзенівського типу організовувалися в сільській місцині Німеччини, і характеризувалися незначними вступними внесками, однак їх члени несли повну відповідальність за зобов'язаннями свої кредитних спілок; [7]

- довірче товариство - товариство з додатковою відповідальністю, яке здійснює представницьку діяльність відповідно до договору, укладеного з довірцями майна щодо реалізації їх прав власників. Майном довірителя є кошти, цінні папери та документи, які засвідчують право власності довірителя

(ч.1 ст.1 Декрету КМУ «Про довірчі товариства» від 17 березня 1993 р. № 23-93);

- страховиками (страховими компаніями) визнаються фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Законом України «Про господарські товариства» та Законом України «Про акціонерні товариства» з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про страхування», а також які одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика повинно бути не менше трьох. Страхова діяльність в Україні здійснюється виключно страховиками - резидентами України. В окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, які створені і діють відповідно до Закону України «Про страхування». У цьому разі використання слів «державна», «національна» або похідних від них у назві страховика дозволяється лише за умови, що єдиним власником такого страховика є держава; [9]

- інвестиційний фонд – корпоративний інвестиційний фонд (є юридичною особою) або пайовий інвестиційний фонд (не юридична особа), який провадить діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість. Діяльність інвестиційних фондів регулюється Законом України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15 березня 2001 р. № 2299-III;

- факторингові компанії – юридичні особи, які здійснюють як основну діяльність факторингові операції. Згідно зі ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» факторинг визначається як фінансування під відступлення права грошової вимоги;

- лізингові компанії – юридичні особи, які здійснюють як основну діяльність лізингові операції;

- фінансові установи зі спеціальним статусом. Це, як правило, державні установи, що створюються для реалізації певних державних програм. Наприклад, Державна спеціалізована фінансова установа «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» діє згідно зі статутом, що затверджений постановою КМУ від 26 жовтня 2000 р. № 1604 та постановою КМУ від 15 квітня 2009 р. № 340. Метою діяльності цієї установи є сприяння проведенню державної житлової політики, виконання Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002-2012 роки, затвердженої постановою КМУ від 29 липня 2002 р. № 1089, інших програм забезпечення житлом населення України в межах своїх повноважень, розроблення нових фінансово-кредитних програм, спрямованих на розв'язання житлових проблем молоді та інших верств населення шляхом застосування механізму надання довготермінових державних кредитів і кредитів за рахунок інших джерел фінансування на будівництво (реконструкцію) і придбання житла, залучення коштів для кредитування громадян з метою фінансування будівництва (реконструкції) і придбання житлових будинків, об'єктів соціального, науково-технічного, виробничого, торговельного, культурно-побутового і спортивно-оздоровчого призначення, кредитування, в тому числі пільгове, та фінансування витрат на будівництво (реконструкцію) і придбання житла для молоді та інших верств населення тощо; [11]

- інші фінансові установи, які на підставі ліцензій здійснюють одну чи декілька близьких по змісту фінансових операцій (кредитування, фінансовий лізинг, надання гарантій та порук тощо).

Згідно з Указом Президента України 11 грудня 2002 р. N 1153/2002 утворено Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. Ця комісія є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг.

Однак, не зважаючи на те, що банки включені в перелік фінансових установ, їх створення, діяльність та припинення регулює НБУ, а не Державна

комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (скорочено ДКРРФП України).

Сутність фінансових установ полягає у здійсненні діяльності, пов'язаної з фінансовими активами, зокрема грошовими коштами, цінними паперами, борговими зобов'язаннями та іншими фінансовими інструментами [8].

До основних ознак фінансових установ належать:

- юридичний статус — фінансова установа створюється у формі юридичної особи;
- спеціалізований характер діяльності — надання фінансових послуг є основним видом діяльності;
- обов'язкова державна реєстрація — внесення до відповідного реєстру фінансових установ;
- ліцензування діяльності — здійснення окремих видів діяльності лише за наявності ліцензії;
- контроль з боку держави — діяльність підлягає регулюванню та нагляду уповноважених органів;
- операції з фінансовими активами — здійснення операцій із грошовими коштами та іншими фінансовими інструментами [13].

Таким чином, фінансові установи є спеціалізованими суб'єктами господарювання, діяльність яких має чітко визначений правовий характер і перебуває під постійним державним контролем.

1.2. Класифікація фінансових установ

Фінансові установи в Україні є різноманітними за своїми функціями, організаційною структурою та характером діяльності. Для кращого розуміння їх ролі в економіці доцільно здійснити їх класифікацію за різними критеріями.

Таблиця 1.1

Класифікація фінансових установ за основними критеріями

Критерій класифікації	Види фінансових установ	Характеристика
За видом діяльності	Банківські та небанківські	Банки здійснюють широкий спектр фінансових операцій; небанківські — вузькоспеціалізовані послуги
За формою власності	Державні, приватні, змішані	Визначаються участю держави у капіталі
За функціональним призначенням	Кредитні, інвестиційні, страхові	Розрізняються залежно від основних операцій
За організаційно-правовою формою	Акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо	Визначаються формою створення юридичної особи

До банківських установ належать банки, які мають виключне право на здійснення банківських операцій, зокрема приймання вкладів, відкриття рахунків та надання кредитів [15].

До небанківських фінансових установ належать:

- страхові компанії;
- кредитні спілки;
- ломбарди;
- фінансові компанії;
- лізингові компанії;
- недержавні пенсійні фонди;
- інвестиційні фонди та інші.

Останнім часом законодавче регулювання сфери небанківських фінансових послуг зазнає суттєвих змін. Спостерігається тенденція до уніфікації вимог від державного регулятора до банків та небанківських установ [17].

Для успішного ведення бізнесу з надання фінансових послуг фізичним та юридичним особам дуже важливо заручитися фаховою правовою підтримкою. Таку підтримку можна знайти в юридичній фірмі SDM Partners, досвід якої з правового супроводу створення та діяльності фінансових

компаній сягає 2004 року, моменту створення першого регулятора – Держфінпослуг. На разі вже напрацьовані та продовжують напрацьовуватись алгоритми ефективної взаємодії з Національним Банком України, як новим регулятором.

Таблиця 1.2

Основні види фінансових установ в Україні

Вид установи	Основні функції
Банки	Кредитування, залучення депозитів, розрахунково-касове обслуговування
Страхові компанії	Надання страхових послуг, формування страхових резервів
Кредитні спілки	Надання кредитів своїм членам
Ломбарди	Кредитування під заставу майна
Фінансові компанії	Надання різних фінансових послуг (факторинг, кредитування тощо)
Недержавні пенсійні фонди	Формування та управління пенсійними накопиченнями

Отже, класифікація фінансових установ дозволяє систематизувати їх діяльність і визначити місце кожної установи у фінансовій системі держави.

1.3. Нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ в Україні

Правове регулювання діяльності фінансових установ в Україні здійснюється за допомогою системи нормативно-правових актів, які визначають правові засади їх створення, функціонування, реорганізації та ліквідації [8].

Основу правового регулювання становлять:

- Конституція України;
- Цивільний кодекс України;

- Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»;
- Закон України «Про банки і банківську діяльність»;
- Закон України «Про страхування»;
- інші спеціальні нормативно-правові акти.

Важливу роль у регулюванні діяльності фінансових установ відіграють державні органи. Основним регулятором є Національний банк України, який здійснює нагляд за банківськими та більшістю небанківських фінансових установ [18].

Таблиця 1.3

Органи державного регулювання фінансових установ

Орган	Повноваження
Національний банк України	Ліцензування, нагляд, контроль діяльності фінансових установ
Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку	Регулювання діяльності на фондовому ринку
Інші органи державної влади	Контроль у межах компетенції

Правове регулювання фінансових установ має комплексний характер і включає норми різних галузей права: фінансового, цивільного, адміністративного та господарського [2].

Водночас сучасний стан законодавства характеризується наявністю певних проблем, серед яких:

- фрагментарність нормативно-правового регулювання;
- наявність колізій між окремими нормативними актами;
- недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг;
- необхідність гармонізації законодавства з європейськими стандартами.

У зв'язку з цим важливим є подальше вдосконалення правового регулювання діяльності фінансових установ в Україні.

У результаті дослідження теоретико-правових основ фінансових установ встановлено, що фінансові установи є важливими суб'єктами фінансової системи держави, які забезпечують ефективне функціонування економіки шляхом надання фінансових послуг та здійснення операцій із фінансовими активами [4].

Визначено, що фінансові установи мають ряд характерних ознак, серед яких ключовими є наявність статусу юридичної особи, спеціалізований характер діяльності, обов'язковість державної реєстрації та ліцензування, а також здійснення діяльності під контролем держави.

Проведена класифікація фінансових установ дозволила систематизувати їх за різними критеріями та визначити особливості кожного виду. Зокрема, встановлено поділ на банківські та небанківські установи, які виконують різні функції у фінансовій системі.

Аналіз нормативно-правового регулювання показав, що діяльність фінансових установ регулюється значною кількістю законодавчих актів, що свідчить про комплексний характер правового забезпечення. Водночас виявлено наявність певних недоліків законодавства, що потребують подальшого вдосконалення [6].

Таким чином, теоретико-правові засади діяльності фінансових установ є основою для подальшого дослідження їх правового статусу та визначення напрямів його вдосконалення.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

2.1. Порядок створення та державної реєстрації фінансових установ

Створення фінансових установ в Україні є складним юридичним процесом, який передбачає дотримання низки вимог, встановлених законодавством. Особливість цього процесу полягає у поєднанні загальної процедури створення юридичної особи та спеціальних вимог, характерних саме для фінансових установ.

На першому етапі відбувається заснування юридичної особи відповідно до норм цивільного та господарського законодавства. Засновники приймають рішення про створення установи, визначають її організаційно-правову форму (найчастіше це акціонерне товариство або товариство з обмеженою відповідальністю), формують статутний капітал та затверджують установчі документи [8].

Наступним кроком є державна реєстрація юридичної особи, яка здійснюється відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань». Після цього фінансова установа повинна бути внесена до відповідного реєстру фінансових установ.

Особливе значення має відповідність установи встановленим вимогам, серед яких [10]:

- наявність достатнього статутного капіталу;
- прозора структура власності;
- належна ділова репутація керівників;
- відповідність внутрішніх документів вимогам законодавства;
- наявність необхідної матеріально-технічної бази.

Таблиця 2.1

Етапи створення фінансової установи

Етап	Зміст
1. Прийняття рішення	Заснування юридичної особи
2. Формування капіталу	Внесення статутного капіталу
3. Державна реєстрація	Реєстрація в ЄДР
4. Включення до реєстру	Внесення до реєстру фінансових установ
5. Отримання ліцензії	Дозвіл на здійснення діяльності

Таким чином, створення фінансової установи є багатоступеневим процесом, що забезпечує законність і прозорість її діяльності. Водночас така процедура виступає важливим механізмом попереднього державного контролю, який спрямований на недопущення до фінансового ринку ненадійних або недобросовісних суб'єктів господарювання. Чітке дотримання встановлених вимог щодо реєстрації, формування капіталу, розкриття інформації про власників та отримання ліцензії сприяє підвищенню довіри з боку клієнтів і партнерів [12].

Крім того, багаторівневність процесу створення фінансової установи дозволяє оцінити її фінансову спроможність, ділову репутацію керівництва та відповідність встановленим стандартам ще на початковому етапі функціонування. Це, у свою чергу, зменшує ризики фінансових порушень, шахрайства та банкрутства, що є особливо важливим для забезпечення стабільності фінансової системи держави.

Отже, належна організація процесу створення фінансових установ має не лише юридичне, але й економічне значення, оскільки формує основу для ефективного, стабільного та прозорого функціонування фінансового ринку України.

2.2. Ліцензування діяльності фінансових установ

Ліцензування є одним із ключових елементів правового статусу фінансових установ, оскільки без отримання відповідної ліцензії здійснення фінансової діяльності є неможливим.

Ліцензія — це офіційний дозвіл, який надає право фінансовій установі здійснювати визначені види діяльності. В Україні функції ліцензування покладені переважно на Національний банк України [8].

Процедура ліцензування передбачає подання пакета документів, що підтверджують відповідність установи встановленим вимогам. До таких документів належать:

- установчі документи;
- фінансова звітність;
- інформація про керівників та власників;
- внутрішні правила та процедури;
- підтвердження походження коштів.

Таблиця 2.2

Основні вимоги до отримання ліцензії [14]

Вимога	Характеристика
Фінансова стійкість	Наявність достатнього капіталу
Прозорість структури власності	Відсутність прихованих власників
Кваліфікація персоналу	Відповідність керівників вимогам
Внутрішній контроль	Наявність системи управління ризиками

Ліцензування виконує важливу функцію — запобігає допуску на фінансовий ринок недобросовісних або фінансово неспроможних суб'єктів. Воно виступає ключовим інструментом державного регулювання, що забезпечує попередню перевірку діяльності потенційних учасників ринку ще до початку надання ними фінансових послуг. У процесі ліцензування оцінюється фінансовий стан установи, достатність її капіталу, прозорість

структури власності, кваліфікація керівництва, а також наявність ефективної системи внутрішнього контролю та управління ризиками.

Крім того, ліцензування сприяє формуванню стабільного та надійного фінансового середовища, оскільки встановлює чіткі стандарти діяльності, яких повинні дотримуватися всі учасники ринку. Це підвищує рівень довіри з боку клієнтів, інвесторів і держави, а також зменшує ймовірність виникнення фінансових криз і порушень [16].

Важливим є й те, що ліцензія не лише надає право на здійснення діяльності, а й покладає на фінансову установу певні обов'язки щодо дотримання законодавства, фінансової дисципліни та прозорості діяльності. У разі порушення встановлених вимог регулятор має право застосовувати санкції, аж до відкликання ліцензії.

Отже, ліцензування є не лише формальною процедурою, а ефективним механізмом забезпечення якості, безпеки та стабільності функціонування фінансового ринку України.

2.3. Права та обов'язки фінансових установ

Правовий статус фінансових установ визначається не лише порядком їх створення, але й сукупністю прав та обов'язків, які вони мають у процесі своєї діяльності.

До основних прав фінансових установ належать [18]:

- надання фінансових послуг відповідно до ліцензії;
- укладення договорів із клієнтами;
- самостійне визначення умов надання послуг;
- отримання прибутку від діяльності;
- захист своїх прав у судовому порядку.

Водночас фінансові установи зобов'язані:

- дотримуватися вимог законодавства;

- забезпечувати захист прав споживачів фінансових послуг;
- надавати достовірну інформацію клієнтам;
- здійснювати фінансовий моніторинг;
- звітувати перед регуляторами.

Таблиця 2.3

Права та обов'язки фінансових установ [1]

Права	Обов'язки
Надання фінансових послуг	Дотримання законодавства
Укладання договорів	Захист прав клієнтів
Отримання прибутку	Розкриття інформації
Судовий захист	Фінансовий моніторинг

Баланс прав і обов'язків є важливою умовою стабільного функціонування фінансових установ та довіри з боку клієнтів. Його дотримання забезпечує гармонійне поєднання інтересів самих фінансових установ, їх клієнтів і держави. З одного боку, надання установам достатнього обсягу прав — таких як самостійне визначення умов надання послуг, укладення договорів та отримання прибутку — сприяє розвитку підприємницької ініціативи та ефективному функціонуванню фінансового ринку. З іншого боку, покладення на них чітко визначених обов'язків гарантує відповідальне здійснення діяльності та дотримання вимог законодавства [3].

Особливого значення набуває виконання фінансовими установами обов'язків щодо розкриття повної та достовірної інформації, забезпечення захисту прав споживачів, дотримання правил фінансового моніторингу та управління ризиками. Це дозволяє мінімізувати можливі зловживання, шахрайські дії та інші порушення, які можуть негативно вплинути на фінансову систему.

Водночас порушення балансу між правами та обов'язками може призвести до негативних наслідків: надмірне розширення прав без належного контролю створює ризики зловживань, тоді як надмірне регулювання може

стримувати розвиток фінансових установ і знижувати їх конкурентоспроможність [5].

Отже, забезпечення оптимального співвідношення прав і обов'язків фінансових установ є необхідною передумовою їх ефективної діяльності, підвищення довіри клієнтів і стабільного розвитку фінансового ринку України.

2.4. Державний нагляд і контроль за діяльністю фінансових установ

Державний нагляд є невід'ємною складовою правового статусу фінансових установ. Його метою є забезпечення стабільності фінансової системи, захист прав споживачів та запобігання фінансовим порушенням.

Основним органом нагляду є Національний банк України, який здійснює [7]:

- ліцензування діяльності;
- пруденційний нагляд;
- перевірки фінансових установ;
- застосування заходів впливу.

Форми державного контролю включають:

- планові та позапланові перевірки;
- аналіз звітності;
- моніторинг фінансових операцій;
- застосування санкцій.

Таблиця 2.4

Форми державного нагляду

Форма контролю	Зміст
Перевірки	Аналіз діяльності установ
Звітність	Подання фінансової інформації
Моніторинг	Контроль операцій
Санкції	Штрафи, анулювання ліцензії

У разі порушення законодавства до фінансових установ можуть застосовуватися такі заходи впливу [9]:

- штрафи;
- тимчасове обмеження діяльності;
- відкликання ліцензії;
- ліквідація установи.

Державний нагляд спрямований не лише на контроль, а й на підтримку стабільності фінансового ринку.

У процесі дослідження встановлено, що правовий статус фінансових установ в Україні визначається комплексом норм, які регулюють порядок їх створення, діяльності та контролю.

З'ясовано, що створення фінансових установ є складною процедурою, яка включає державну реєстрацію та спеціальні вимоги щодо включення до відповідного реєстру і отримання ліцензії [11].

Встановлено, що ліцензування виступає ключовим механізмом допуску суб'єктів до фінансового ринку та забезпечує його стабільність.

Дослідження прав та обов'язків фінансових установ показало необхідність їх балансу для забезпечення ефективного функціонування ринку фінансових послуг.

Аналіз системи державного нагляду підтвердив її важливу роль у забезпеченні законності діяльності фінансових установ та захисту прав споживачів [13].

Таким чином, правовий статус фінансових установ є складною багаторівневою категорією, що поєднує правові, економічні та організаційні аспекти.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

3.1. Основні проблеми правового регулювання діяльності фінансових установ

Незважаючи на наявність розвиненої нормативно-правової бази, сучасна система правового регулювання діяльності фінансових установ в Україні характеризується низкою суттєвих проблем, які негативно впливають на ефективність функціонування фінансового ринку.

Однією з ключових проблем є фрагментарність законодавства. Правове регулювання діяльності фінансових установ здійснюється великою кількістю нормативно-правових актів, що належать до різних галузей права. Це призводить до складності застосування законодавства та виникнення суперечностей між окремими нормами [8].

Ще однією важливою проблемою є наявність колізій і прогалин у законодавстві. Окремі аспекти діяльності фінансових установ або недостатньо врегульовані, або регулюються різними актами по-різному, що створює правову невизначеність.

Суттєвою проблемою також є недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг. Часто клієнти не мають достатньої інформації про умови договорів, ризики або можливі наслідки укладення фінансових угод.

Варто відзначити і проблему недостатньої прозорості діяльності фінансових установ, що проявляється у складних фінансових схемах, непрозорій структурі власності та недостатньому рівні розкриття інформації.

Крім того, актуальною залишається проблема недосконалості системи державного нагляду, яка іноді не забезпечує своєчасного виявлення порушень та ефективного реагування на них [15].

Таблиця 3.1

Основні проблеми правового регулювання

Проблема	Сутність
Фрагментарність законодавства	Велика кількість неузгоджених нормативних актів
Колізії та прогалини	Суперечності між нормами
Недостатній захист споживачів	Обмежена поінформованість клієнтів
Низька прозорість	Складність структури власності
Недоліки нагляду	Недостатня ефективність контролю

Таким чином, існуючі проблеми потребують комплексного підходу до їх вирішення, який передбачає одночасне врахування як законодавчих, так і організаційних, економічних та технічних аспектів функціонування фінансових установ. Саме поєднання різних заходів дозволяє забезпечити ефективність правового регулювання, підвищити прозорість діяльності установ, зміцнити фінансову дисципліну та зменшити ризики для клієнтів і ринку в цілому [17].

Комплексний підхід включає систематизацію законодавства з усуненням колізій та прогалин, гармонізацію нормативних актів із зарубіжними стандартами, вдосконалення процедур ліцензування та нагляду, підвищення фінансової грамотності населення і прозорості інформації для споживачів фінансових послуг. Також важливим є розвиток внутрішніх механізмів контролю та управління ризиками всередині фінансових установ, що дозволяє оперативно реагувати на зміни ринкових умов і попереджати можливі фінансові порушення.

Отже, лише комплексне поєднання законодавчих, організаційних і практичних заходів дозволяє створити надійну, стабільну та ефективну систему функціонування фінансових установ, що сприятиме розвитку фінансового ринку України, підвищенню довіри клієнтів та забезпеченню економічної безпеки держави [8].

3.2. Зарубіжний досвід регулювання фінансових установ

Досвід розвинених країн свідчить про важливість ефективного правового регулювання фінансових установ для забезпечення стабільності фінансової системи.

У країнах Європейського Союзу значна увага приділяється гармонізації законодавства, створенню єдиних стандартів діяльності фінансових установ та захисту прав споживачів. Важливу роль відіграють директиви ЄС, які встановлюють вимоги до фінансових установ, їх капіталу, прозорості діяльності та системи управління ризиками.

Для європейської моделі характерні [19]:

- високий рівень регуляторного контролю;
- чітка система ліцензування;
- ефективний фінансовий моніторинг;
- захист прав споживачів;
- прозорість діяльності фінансових установ.

У США діє розгалужена система регулювання, яка включає різні органи контролю залежно від виду фінансової установи. Особливу увагу приділяють запобіганню фінансовим кризам та захисту інвесторів.

Таблиця 3.2

Порівняння систем регулювання [8]

Критерій	Україна	ЄС	США
Рівень гармонізації	Середній	Високий	Високий
Захист споживачів	Недостатній	Високий	Високий
Прозорість	Частково забезпечена	Висока	Висока
Система нагляду	Розвивається	Ефективна	Розвинена

Отже, зарубіжний досвід може бути корисним для вдосконалення національного законодавства, оскільки він демонструє ефективні підходи до регулювання діяльності фінансових установ, захисту прав споживачів та

забезпечення стабільності фінансового ринку. Аналіз практики Європейського Союзу та Сполучених Штатів показує, що високий рівень прозорості, чіткі стандарти ліцензування, систематизовані вимоги до капіталу та структури власності, а також ефективний нагляд і контроль суттєво знижують ризики фінансових порушень і сприяють довірі з боку клієнтів і інвесторів [2].

Запозичення таких підходів дозволяє Україні гармонізувати власне законодавство з міжнародними стандартами, впровадити сучасні методи моніторингу та управління ризиками, а також підвищити відповідальність фінансових установ. При цьому важливо адаптувати зарубіжні практики до специфіки національного ринку, зважаючи на економічні, правові та соціальні умови країни.

Таким чином, використання зарубіжного досвіду у поєднанні з власними національними особливостями може стати ключовим чинником підвищення ефективності правового регулювання фінансових установ, забезпечення стабільності фінансового ринку та зміцнення економічної безпеки України.

3.3. Шляхи вдосконалення законодавства України у сфері фінансових установ

З метою підвищення ефективності правового регулювання діяльності фінансових установ в Україні доцільно реалізувати низку заходів.

По-перше, необхідно забезпечити систематизацію законодавства, що дозволить усунути колізії та підвищити його зрозумілість.

По-друге, важливим є посилення захисту прав споживачів фінансових послуг, зокрема шляхом [4]:

- підвищення рівня фінансової грамотності населення;
- забезпечення повного розкриття інформації;
- вдосконалення механізмів захисту прав клієнтів.

По-третє, слід удосконалити систему державного нагляду, зокрема:

- підвищити ефективність контролю;
- запровадити сучасні методи моніторингу;
- посилити відповідальність за порушення.

По-четверте, необхідно забезпечити гармонізацію законодавства з нормами Європейського Союзу, що є особливо актуальним у контексті євроінтеграційних процесів України [6].

По-п'яте, доцільно підвищити прозорість діяльності фінансових установ, зокрема шляхом розкриття інформації про структуру власності та фінансові показники.

Таблиця 3.3

Основні напрями вдосконалення

Напрямок	Заходи
Систематизація законодавства	Усунення колізій
Захист споживачів	Розширення прав клієнтів
Нагляд	Посилення контролю
Євроінтеграція	Гармонізація з нормами ЄС
Прозорість	Розкриття інформації

Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності функціонування фінансових установ та зміцненню фінансової системи України.

У ході дослідження встановлено, що сучасна система правового регулювання діяльності фінансових установ в Україні має низку суттєвих недоліків, серед яких основними є фрагментарність законодавства, наявність колізій, недостатній рівень захисту прав споживачів та недосконалість системи державного нагляду [8].

Аналіз зарубіжного досвіду показав, що ефективне регулювання фінансових установ базується на високому рівні прозорості, чіткій системі контролю та належному захисті прав клієнтів.

Обґрунтовано, що вдосконалення правового статусу фінансових установ в Україні можливе шляхом систематизації законодавства, посилення державного нагляду, підвищення прозорості діяльності фінансових установ та гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами [10].

Таким чином, реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності фінансового ринку та забезпеченню його стабільності.

ВИСНОВОК

У результаті проведеного дослідження правового статусу фінансових установ України встановлено, що фінансові установи є невід’ємною складовою фінансової системи держави та відіграють важливу роль у забезпеченні її стабільного функціонування. Вони здійснюють акумулювання, перерозподіл та ефективне використання фінансових ресурсів, сприяють розвитку економіки, інвестиційної діяльності та фінансового ринку загалом.

У роботі було з’ясовано сутність фінансових установ, визначено їх основні ознаки та проведено класифікацію. Встановлено, що фінансові установи мають чітко визначений правовий статус, який включає порядок їх створення, ліцензування, функціонування, а також систему державного нагляду і контролю [12].

Дослідження показало, що правове регулювання діяльності фінансових установ в Україні має комплексний характер і здійснюється за допомогою значної кількості нормативно-правових актів. Водночас виявлено, що чинне законодавство має певні недоліки, зокрема фрагментарність, наявність колізій, недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг та потребу в удосконаленні системи державного нагляду.

Аналіз зарубіжного досвіду дозволив зробити висновок про необхідність впровадження ефективних механізмів регулювання, що базуються на принципах прозорості, стабільності та захисту прав споживачів [14].

У роботі обґрунтовано напрями вдосконалення правового статусу фінансових установ, серед яких ключовими є систематизація законодавства, гармонізація з європейськими стандартами, посилення державного контролю, підвищення прозорості діяльності фінансових установ та забезпечення належного рівня захисту прав споживачів.

Таким чином, досягнуто мету дослідження та виконано поставлені завдання, що дає підстави стверджувати про необхідність подальшого розвитку правового регулювання діяльності фінансових установ в Україні з урахуванням сучасних економічних умов та міжнародного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Фінансове право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 528 с.
2. Бурбело О. А. Фінансове право : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 312 с.
3. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : НІОС, 2019. 416 с.
4. Гетьманець О. П. Фінансове право України : підручник. Харків : Право, 2022. 432 с.
5. Гриценко А. А. Фінансова система України : навч. посіб. Київ : Знання, 2020. 384 с.
6. Дробязко С. І. Фінансові послуги: правове регулювання : монографія. Київ : Алерта, 2021. 276 с.
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III.
8. Закон України «Про державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III.
9. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908-III.
10. Закон України «Про страхування» від 18.11.2021 № 1909-IX.
11. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 № 1953-IX.
12. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV.
13. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
14. Коваленко Ю. М. Банківське право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 400 с.
15. Лук'янов В. О. Правове регулювання фінансового ринку : монографія. Київ : Право, 2022. 300 с.
16. Національний банк України : офіційний вебсайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 19.03.2026).

17. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://rada.gov.ua> (дата звернення: 19.03.2026).

18. Орлюк О. П. (ред.) Фінансове право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 512 с.

19. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Класифікація фінансових установ України

Критерій	Види
За видом діяльності	банківські небанківські
За формою власності	державні приватні змішані
За функціями	кредитні страхові інвестиційні
За формою організації	АТ ТОВ

АЛГОРИТМ СТВОРЕННЯ ФІНАНСОВОЇ УСТАНОВИ

1. Прийняття рішення засновниками
2. Розробка установчих документів
3. Формування статутного капіталу
4. Державна реєстрація юридичної особи
5. Включення до реєстру фінансових установ
6. Отримання ліцензії
7. Початок фінансової діяльності

ДОДАТОК В

Система державного регулювання фінансових установ

Орган	Функції
Національний банк України	Ліцензування, контроль, нагляд
НКЦПФР	Регулювання фондового ринку
Інші органи	Контроль у межах повноважень

ДОДАТОК Г

Види фінансових послуг

Послуга	Зміст
Кредитування	Надання коштів у позику
Страхування	Захист майнових інтересів
Лізинг	Оренда з правом викупу
Факторинг	Викуп боргових вимог
Інвестиції	Вкладення капіталу

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Проблема	Рішення
Колізії законодавства	Систематизація норм
Низький захист споживачів	Посилення прав клієнтів
Недостатній контроль	Реформа нагляду
Непрозорість	Розкриття інформації
Відставання від ЄС	Гармонізація законодавства